

ХОРХЕ ЛУИС БОРХЕС

ГУАЯКИЛ

Превод от испански: Десислава Николаева, 2004

chitanka.info

ГУАЯКИЛ^[0]

Вече няма да видя как връх Игерота се оглежда във водите на залива Пласидо, няма да ида в Западната република, няма да вляза в оная библиотека, която отгук си представям по най-различен начин и която несъмнено има своя определена форма и свои привечерни сенки, за да разчета написаното от Боливар.

Препрочитам първото изречение, за да напиша следващото, и се изненадвам от звученето му — хем меланхолично, хем високопарно. Навярно не е възможно да говориш за онази карибска страна, без да се заразиш поне малко от бляскавия стил на най-именития ѝ летописец, капитан Юзеф Коженъовски^[1], но в случая причината е друга. Това начало бе продиктувано от съкровено ми желание да придам патетичен тон на една малко тягостна и по-скоро незначителна случка. Ще разкажа съвсем правдиво тази история; така може би и аз самият ще съумея да я разбера. Освен това, да изповядаш нещо, значи да престанеш да бъдеш действащо лице, за да се превърнеш в свидетел, за да се превърнеш в човек, който няма нищо общо с извършеното, а само го наблюдава и описва.

Всичко се случи миналия петък в същата тази стая, в която пиша сега, в същия вечерен час, макар и днес по-прохладен. Зная, че сме склонни да забравяме неприятните неща; искам да запиша разговора си с доктор Едуард Цимерман, професор от Южния университет, преди забравата да го е изличила. Споменът ми за него още е съвсем жив.

Разказът ми ще е по-понятен, ако припомня накратко странната одисея на някои от писмата на Боливар, открити в архива на доктор Авелянос, чиято „История на петдесет години анархия“, смятана за изгубена при обстоятелства, известни на всички, бе намерена и публикувана през 1939 година от неговия внук доктор Рикардо

Авелянос. Ако се съди по отзивите, които събрах от различни издания, писмата не представляват особен интерес, с изключение на едно-единствено, писано в Картагена на 13 август 1822 година, в което Освободителят съобщава някои подробности от срещата си с генерал Сан Мартин. Излишно е да изтъквам значението на този документ, в който Боливар разкрива, макар и отчасти, какво се е случило в Гуаякил. Доктор Рикардо Авелянос, непримирим враг на официалната власт, отказа да предаде писмата на Академията по история в своята страна и ги предложи на много латиноамерикански държави. Благодарение на похвалното усърдие на нашия посланик, доктор Меласа, аржентинското правителство първо прие това безкористно предложение. Беше уговорено, че специален пратеник ще отпътува за Сулако, столицата на Западната република, и ще направи препис на писмата, за да бъдат публикувани в Аржентина. Ректорът на нашия университет, където заемам длъжността професор по история на Америка, бе така любезен и препоръча на министъра да възложи тази мисия на мен; получих също почти единодушна подкрепа от страна на Националната академия по история, на която съм действителен член. Вече бе определен и денят на посещението ми при министъра, когато стана известно, че Южният университет, който — бих искал да вярвам — не е знаел за тези решения, е предложил кандидатурата на доктор Цимерман.

Доктор Едуардо Цимерман, както читателят вероятно знае, е роден в чужбина историк, изгонен от страната си по време на Третия райх и приел аржентинско поданство. От безспорно много ценните му трудове съм запознат само с една апология на картагенската семитска държава, за която потомството може да съди единствено по думите на римските историци, нейни врагове, и със своеобразно есе, в което се твърди, че държавното управление не бива да се превръща в патетично зрелище. Това съждение бе категорично отхвърлено от Мартин Хайдегер, който доказа с помощта на фотокопия от вестникарски заглавия, че съвременният държавен глава съвсем не е фигурант, а по-скоро е главното действащо лице, хорегът, играещият Давид, възплаващ драмата на своя народ с помощта на сценична пищност и смело прибъгващ към хиперболите на ораторското изкуство. Доказа още, че Цимерман е от юдейско, за да не каже — еврейско, потекло.

Това изявление на почитаемия екзистенциалист бе непосредствената причина за изхода и скитанията на нашия гост.

Явно Цимерман беше пристигнал в Буенос Айрес, за да се срещне с министъра, който пък ме посъветва чрез секретаря си да поговоря с Цимерман и да го поставя в течение на нещата, за да не се стига до грозни пререкания между двата университета. Аз, естествено, се съгласих. Вкъщи ми казаха, че доктор Цимерман е телефонира, че ще ме посети в шест часа следобед. Живея, както е известно, на улица „Чили“^[2]. Часовникът биеше шест, когато се позвъни.

Отворих вратата с републиканска простота и го поведох към кабинета си. Спря се да разгледа двора; черно-белите плочи, двете магнолии и кладенецът го изпълниха с възхищение. Изглеждаше малко неспокоен. Външността му беше съвсем обикновена; около четирийсетгодишен, с голяма глава. Очите му бяха скрити зад тъмни очила, които той от време поставяше на масата, а после пак слагаше. Когато се ръкувахме, забелязах със задоволство, че съм по-висок от него, но веднага се засрамах от това чувство, тъй като ставаше дума не за физически или поне морален двубой, а просто за едно *mise au point*^[3] по същество, както биха се изразили някои, макар и да ми е неприятно да го призная. Не съм кой знае колко наблюдателен, но помня, че изглеждаше, както сякаш точно за случая се е изразил един поет, с „опърпана премяна“. Сякаш още виждам оня яркосин костюм с твърде много копчета и джобове и вратовръзката на ластик като на фокусниците. Държеше кожена чанта, вероятно пълна с документи. Беше с къси мустаци като на военен; по време на разговора запали пура и тогава се убедих, че на лицето му има премного неща. *Trop meuble*^[4], рекох си.

Линейният характер на речта неизбежно преувеличава значението на това, което описваме, тъй като всяка дума заема определено място на страницата и в съзнанието на читателя. Всичко у този човек, с изключение на баналните външни белези, които изброих, издаваше твърде неспокойно минало.

На стената в кабинета висят овален портрет на працядо ми, който е участвал във войната за независимост, и няколко витрини със саби, медали и знамена. Показах на Цимерман тези славни реликви и реших да ги придружа с кратки обяснения, ала той ги поглеждаше бегло, сякаш изпълняваше някакво задължение, и допълваше думите ми не

без известна самонадеяност, която, смятам, беше по-скоро неволна, инстинктивна. Казваше например: „Точно така, битката при Хунин. 6 август 1824 година. Кавалерийска атака на Хуарес“. „На Суарес“, поправях го аз. Но допускам, че грешеше умишлено.

— Първата ми грешка — възкликна той и разпери ръце в ориенталски жест — и сигурно няма да е последната! Чета всякакви текстове и накрая всичко се смесва в главата ми, а вие живеете с това интересно минало.

Произнасяше „в“ почти като „ф“. Ласкателството не ми се понрави.

Заинтересува се от книгите. Разходи погледа си с любов по заглавията и доколкото си спомням, каза:

— А, Шопенхауер, който никога не е вярвал на историята. Точно това издание под редакцията на Гризебах имах в Прага и мислех, че ще остарее сред тези приятни за работа томчета, но тъкмо историята, приела образа на един безумец, ме пропъди от дома и от града ми. И ето ме с вас в Америка, във вашия приветен дом... — говореше неправилно, но свободно; явният немски акцент добре съжителстваше с испанската съскавост.

Вече бяхме седнали и се възползвах от думите му, за да премина към същността.

— Тук историята е по-милостива — рекох. — Сигурно ще си умра в къщата, в която съм се родил. Именно в нея праядо ми е донесъл тази сабя, обиколила Америка; тук съм размишлявал върху миналото и съм писал книгите си. Дори мога да кажа, че никога не съм се отделял от тази библиотека, а ето че сега ще тръгна да пътувам по света, който досега съм обикалял по географските карти — смекчих с усмивка може би прекалената си реторичност.

— Намеквате за една карибска държава? — попита Цимерман.

— Точно така. И тъкмо на това предстоящо пътуване дължа честта на вашето посещение — отвърнах.

Тринидад ни поднесе кафе. Продължих бавно и уверено:

— Както навярно знаете, министърът ме натовари с мисията да направя препис и коментар на писмата на Боливар, които по прищявка на съдбата изскочиха от архива на доктор Авелянос. По щастливо стечение на обстоятелствата тази мисия увенчава труда на целия ми

живот, труда, който в известен смисъл нося в кръвта си — олекна ми, като казах това, което бях длъжен да кажа.

Цимерман сякаш не ме чуваше; погледът му беше насочен не към мен, а към книгите зад гърба ми. Кимна неопределено, а после изрече с патос:

— В кръвта! Вие сте роден историк. Вашите деди са избродили Америка и са участвали във велики сражения, докато моите, съвсем неизвестни, едва са излизали от гетото. Вие носите историята в кръвта си, както красноречиво се изразихте; за вас е достатъчно да се вслушвате в този съкровен глас. Аз пък трябва да замина за Сулако и да разчитам само документи, и то може би подправени. Повярвайте, драги, завиждам ви — в думите му не прозираше нито предизвикателство, нито подигравка; те бяха само израз на една воля, която правеше бъдещето толкова неотменимо, колкото и миналото. Доводите му бяха съвсем слаби; силата беше в човека, а не в логиката. Цимерман продължи с бавен наставнически глас: — По отношение на Боливар (простете, на Сан Мартин) вашето становище, драги професоре, е достатъчно известно. *Votre siege est fait*^[5]. И без да съм разчел въпросното писмо на Боливар, е логично, и дори неизбежно, да предположа, че той го е написал за свое оправдание. Във всеки случай прословутата кореспонденция ще изясни това, което можем да наречем Боливар, но не и Сан Мартин. Веднъж публикувано, писмото ще трябва да се оцени, да се изследва, да се прекара през ситото на критиката и ако е необходимо, да се отхвърли автентичността му. За тази окончателна присъда — какъв по-подходящ човек от вас, е вашата лупа! Със скалпела, с ланцета, ако научната строгост го изисква. Позволете ми още да добавя, че името на популяризатора на писмото ще остане винаги свързано със самото писмо. На вас никак не ви подхожда подобна роля. Хората не разбират от тънкости.

Сега съзнавам, че целият ни по-нататъшен разговор е бил всъщност излишен. Може би още тогава го бях почувствал; за да не споря с него, се хванах за първата дреболия и го попитах наистина ли смята, че писмата са подправени.

— Дори и да са написани лично от Боливар — отвърна той, — това не означава, че в тях се съдържа цялата истина. Боливар може би е искал да излъже своя адресат или чисто и просто е лъжел себе си. Вие,

историкът, мислителят, знаете по-добре от мен, че загадката е в самите нас, а не в думите.

Тези високопарни думи ме подразниха и възразих сухо, че сред многото загадки срещата в Гуаякил, по време на която генерал Сан Мартин се е отказал от всякакви амбиции и е оставил съдбата на Америка в ръцете на Боливар, е също загадка, заслужаваща не по-малко внимание.

Цимерман отговори:

— Има толкова други становища... Едни предполагат, че Сан Мартин е попаднал в клопка; други — че е бил военен с европейска нагласа, залутан из един континент, който така и не е разбрал; трети, предимно аржентинци, му приписват крайна самоотверженост; четвърти смятат за причина умората. Има и такива, които намекуват за тайна заповед от задкулисна масонска ложа.

Изтъкнах, че, така или иначе, би било интересно да узнаем какво точно са си казали Защитникът на Перу и Освободителят.

— Вероятно думите, които са разменили — отвърна Цимерман, — са били съвсем обикновени. Двама души са застанали един срещу друг в Гуаякил; ако единият е надделял, то е било, защото е имал по-силна воля, а не заради словесна диалектика. Както виждате, не съм забравил своя Шопенхауер — и добави с усмивка: — Words, words, words^[6]. Шекспир, ненадминат майстор на словото, е презирал думите. В Гуаякил, в Буенос Айрес или в Прага те винаги значат по-малко от личностите.

И тогава почувствах, че нещо става с нас или по-точно — че вече е станало. В известен смисъл бяхме вече други. Здравчът проникваше в стаята, но не запалих лампите. Някак наслуки попитах:

— Вие сте от Прага, нали?

— Бях от Прага.

За да избягна главната тема, подхвърлих:

— Сигурно е необикновен град. Не го познавам, но първата книга, която прочетох на немски, беше романът на Майринк „Голем“.

— Единствената книга на Густав Майринк, която заслужава внимание — отвърна Цимерман. — Другите не си струва да се четат — лоша литература и още по-лоша теософия. Но действително в тази книга на сънища, губещи се в други сънища, има нещо от необикновена Прага. В Прага всичко е необикновено или, ако щете,

няма нищо необикновено. Там е възможно всичко. В Лондон понякога привечер чувствах същото.

— Вие споменахте за волята — казах аз. — В „Мабиногион“ двама крале играят шах на върха на един хълм, докато долу се сражават техните воини. Единият крал спечелва партията; пристига конник и съобщава, че войската на другия е победена. Битката между хората е била отражение на битката върху шахматната дъска.

— Ясно, магическо действие — каза Цимерман.

— Или проява на една и съща воля в две различни области — отвърнах аз. — В друга келтска легенда се разказва за двубоя между двама знаменити бардове. Единият пее, акомпанирайки си на арфа, от утринния до вечерния здрач. Вече греят звездите или луната, когато подава арфата на другия. Той я оставя настрана и се изправя. Първият се признава за победен.

— Каква ерудиция, каква способност за обобщение! — възкликна Цимерман. И добави малко по-спокойно: — Трябва да призная невежеството си, печалното си невежество по отношение на Британия. Вие сте като деня — обхващате и Изтока, и Запада, а аз съм ограничен в скромното си картагенско кътче, което сега ще разширя с едно късче американска история. Аз съм просто един буквояд.

В гласа му звучеше и раболепието на евреина, и раболепието на германеца, но аз прозрях, че да се съгласява с мен и да ме ласкае, не му коства нищо, след като вече ме е победил.

Помоли ме да не се безпокоя за формалностите около пътуването му. (За това „мероприятие“ — точно тази отвратителна дума употреби.) И веднага извади от чантата писмо, адресирано до министъра, в което от мое име се излагаха мотивите на отказа ми и признатите качества на доктор Цимерман; после сложи в ръката ми писалката си, за да се подпиша. Когато прибираще писмото, успях да зърна билета за Сулако.

На тръгване той отново се спря пред томовете на Шопенхауер и каза:

— Нашият учител, нашият общ учител смяташе, че всяка постъпка се направлява от волята. Ако вие оставате в този дом, в този прелестен аристократичен дом, значи такава е съкровено ви желание. И аз се прекланям с благодарност пред волята ви.

Приех безмълвно тази последна милостиня. Изпратих го чак до пътната врата. Когато се сбогувахме, той заяви:

— Кафето беше отлично.

Препрочитам тези безредни бележки, които скоро ще хвърля в огъня. Срещата бе кратка. Предчувствам, че повече няма да пиша. Mon siege est fait^[7].

---

[0] Мястото на паметната среща между Боливар и Сан Мартин на 26–27 юли 1822 г., на която Сан Мартин се оттегля от ръководството на освободителната борба и Боливар завършва освобождаването на континента от испанско колониално робство — бел.прев. ↑

[1] Теодор Юзеф К. Коженъовски е истинското име на Джоузеф Конрад — бел.прев. ↑

[2] В случая не местоположението на улицата в южната част на Буенос Айрес е толкова съществено, колкото фактът, че тази улица и улица „Майпу“, на която е живял самият Борхес, са свързани в съзнанието на повечето аржентинци, тъй като най-голямата победа, удържана от Сан Мартин в Чили, е при Майпу — бел.прев. ↑

[3] Уточнение (фр) — бел.прев. ↑

[4] Претрупано, натруфено (фр.) — бел.прев. ↑

[5] В смисъл „Казали сте си думата“ (фр.) — бел.прев. ↑

[6] Думи, думи, думи (англ.) — бел.прев. ↑

[7] В смисъл „Казал съм си думата“ (фр.) — бел.прев. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.